

KRZYSZTOFORY

Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa

41

Muzeum Krakowa

Kraków 2023

Recenzenci zeszytu 41 / Reviewers of Volume 41:

Piotr Borek (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), Krzysztof Brzechczyn (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Tomasz Gajownik (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), Irma Kozina (Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach), Marek Lasota (Uniwersytet Ignatianum w Krakowie), Anna Kostrzyńska-Miłosz (Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie), Grzegorz Nieć (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), Zdzisław Noga (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), Mirosław Płonka (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), Marcin Starzyński (Uniwersytet Jagielloński), Piotr Tarnowski (Muzeum Stutthof w Sztutowie), Piotr Trojański (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), Tomasz Wiślicz-Iwańczyk (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie), Rafał Wnuk (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie), Michał F. Woźniak (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), Krzysztof Zamorski (Uniwersytet Jagielloński)

Redaktor prowadzący / Commissioning editor: Anna Biedrzycka

Tłumaczenie na język angielski / Translation into English: Maria Piechaczek-Borkowska

Projekt graficzny / Graphic Design: Monika Wojtaszek-Dziadusz

Ilustracje / Illustrations: Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), Archiwum Zamku Królewskiego na Wawelu (AZK), Biblioteka Jagiellońska (BJ), Biblioteka Narodowa (BN), Centralne Archiwum Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej (CAMO FR), Centrum Historii Zajezdnia, Hufiec ZHP w Lublińcu, Imperial War Museums, Muzeum Armii Krajowej (MAK), Muzeum Krakowa (MK), Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu, Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku, Muzeum Regionalne w Szczecinku, Muzeum Sił Powietrznych w Dęblinie, Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi (MTN), Muzeum Warszawy, Muzeum Ziemi Puckiej im. Floriana Ceynowy, Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC), National Archives and Records Administration (NARA), Victoria and Albert Museum, Wikimedia Commons;

zbiory / collections of: Witolda Dzielskiego, Elżbiety Lang, Jacka M. Majchrowskiego, Pawła Pawłowskiego; oraz / and: Katarzyna Bednarczyk, Rafał Bulanda, Elżbieta Firlet, Marcin Gulis, Andrzej Janikowski, Andrzej Jaworski, Marcin Jędrzejczak, Tomasz Kalarus, Kamil Karski, Marzena Kolarz, Bogdan Krężel, Urszula Krzemińska, Andrzej Kuczkowski, Wacław Lang, Jerzy Łobaza, Malwina Markiewicz, Emil Rachwał, Magdalena Smaga, Anna Ziębińska-Witek, Rafał Wolfram, Jacek Zagożdżon

ISSN 0137-3129

© Muzeum Krakowa, Kraków, 2023

Wydawca / Publisher:

Muzeum Krakowa, Rynek Główny 35, 31-011 Kraków

www.muzeumkrakowa.pl

www.facebook.com/muzeumkrakowa

www.muzeumkrakowa.pl/krzysztoforzy-zeszyty-naukowe

Rocznik jest wpisany do prowadzonego przez MEiN Wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych z 3 listopada 2023 r.: na liście nr 32461; unikatowy identyfikator czasopisma – 201305 / The annual is included on the updated list of scholarly journals and peer-reviewed proceedings from international conferences accredited by the Ministry of Education and Science published on 3 November 2023: item No. 32461 on the list; the journal's unique identifier is 201305

Czasopismo jest indeksowane w bazie ERIH PLUS / The journal is included in the ERIH PLUS database

Pierwotną wersją czasopisma jest wersja papierowa / The periodical originally comes out in paper

Printed in Poland

Nakład: 200 egz. / An edition of 200 copies

Skład, przygotowanie do druku / Typesetting: Jacek Łucki

Druk / Print: Zakład Poligraficzny Sindruk, Opole

Redaktor / Editor

Michał Niezabitowski

Rada Naukowa / Scientific Council

Zdzisław Noga – przewodniczący / President (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), Antoni Bartosz (Muzeum Etnograficzne w Krakowie), Jacek Chrobaczyński (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), Péter Farbaky (Budapesti Történeti Múzeum, Węgry), Jacek Gądecki (Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie), Jacek Górski (Muzeum Archeologiczne w Krakowie), Dariusz Kosiński (Uniwersytet Jagielloński), Piotr Krasny (Uniwersytet Jagielloński), Anna Niedźwiedz (Uniwersytet Jagielloński), Jacek Purchla (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie; Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie), Volker Rodekamp (Stadtgeschichtliches Museum Leipzig, RFN)

Kolegium Redakcyjne / Editorial Board

Michał Niezabitowski – przewodniczący / President, Anna Bednarek, Anna Biedrzycka, Ewa Gaczoł, Piotr Hapanowicz, Zdzisław Noga, Jacek Salwiński, Andrzej Szoka, Barbara Świadek, Jacek Zinkiewicz – sekretarz / Secretary

Słowo od wydawcy

Muzeum Krakowa oddaje pod ocenę swojej publiczności kolejny, 41. zeszyt naukowy „Krzysztoforów”. We wstępie do poprzedniego zeszytu (2022) zaznaczyłem, że społeczność naszej instytucji porusza się w obecnym czasie pomiędzy dwoma jubileuszami. Rok 2023 zatem to 50-lecie ukazania się pierwszego tomu naszego rocznika, a rok 2024 to 125-lecie powstania Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Towarzyszą tej koincydencji dat różne refleksje, które skutkują wielorakimi wnioskami. Te procesy myślowe znajdują swoje odzwierciedlenie w układzie i treści obecnego zeszytu „Krzysztoforów”, który zawiera 10 rozpraw, dwa artykuły recenzyjne oraz cztery teksty z gatunku miscellanea.

Na początku zatem z rozważą (i odwagą) podejmujemy na gruncie krakowskim mocno obecny w naukowym dyskursie problem tzw. historii ludowej. Mateusz Wyżga, historyk, który w obszarze badania dziejów wsi i jej mieszkańców posiada szerokie doświadczenie, udostępnił naszym łacom swój tekst *Chłoptwo w nowożytnym Krakowie – od poddaństwa do obywatelstwa*.

W wielu poprzednich rocznikach Autorzy wywodzący się z grona pracowników Muzeum Krakowa prezentowali wyniki swoich badań nad dziejami budynków, które są siedzibami naszych oddziałów. Tym razem Michał Szczerba przedstawia ważny tekst będący kolejnym krokiem na drodze do poznania dziejów siedziby Bractwa Kurkowego – Celestatu (ul. Lubicz 16): *Nieznane wiadomości o Celestacie i konkursach strzeleckich w świetle średniowiecznych i nowożytnych rachunków miasta Krakowa*. Warto jednak podkreślić, że bohaterem tego artykułu jest zarówno materialny zabytek architektury neogotyckiej, jak i niematerialne zjawisko, jakim są tradycje brackie. Podążanie drogą badań nad niematerialnością stało się w ostatnich latach ważnym obszarem dociekań naukowych.

Kolejny i istotny obszar naszych prac badawczych powiązany jest z kolekcjami. W 41. zeszycie „Krzysztoforów” tej tematyce poświęcamy dwa artykuły. Barbara Świadek w klasycznym artykule zabytkoznawczym podejmuje problem nowożytnego kielicha ze zbiorów Muzeum Krakowa (nr inw. MHK-1109/II): „*De eine rechte wedewe unde einsam is, de setten eren hōpen up godt...*”. *Parę uwag o zagadkowym nowożytnym kielichu fundacji pewnej wdowy w zbiorach Muzeum Krakowa*, a Jacek Majchrowski, tym razem jako badacz, a nie osoba publiczna, w tekście o wysokich walorach

kolekcyjnych publikuje materiał *Falerystyka wyzwolenia Krakowa w 1918 roku*.

Zgodnie z linią rocznika ważnym elementem naszych zainteresowań jest historia Krakowa. Tym razem publikujemy trzy rozprawy poświęcone dziejom miasta. Grzegorz Jeżowski, kustosz oddziału przy ulicy Pomorskiej 2, kontynuuje swoje rozważania na temat końca okupacji niemieckiej w Krakowie: *Jak Armia Czerwona zdobywała Kraków w styczniu 1945 roku*, a Magdalena Smaga poświęciła swój artykuł krakowskiemu projektantowi Marianowi Sigmundowi: *Marian Sigmund – projektant wnętrz i mebli. Życie i krótka charakterystyka twórczości*. Wreszcie Wojciech Paduchowski złożył do redakcji obszerny tekst poświęcony pomnikowej postaci Mirosława Dzielskiego: *Krakowski filozof Mirosław Dzielski i jego filozofia społeczna, część 1*. Tekst ten po namyśle podzieliliśmy na dwie części, towarzyszyć nam zatem będzie także w 42. zeszycie.

Od pewnego czasu nabrzmiewała w nas myśl i potrzeba, aby łamy rocznika otwierać nie tylko dla badaczy Krakowa, ale także dla badaczy miast. Urbanologia, subdyscyplina naukowa rozwijająca się szczególnie dynamicznie, wymaga w naszym przekonaniu krzyżowania doświadczeń różnych miast. Jako muzeum miejskie czujemy powinność, aby stać się forum takiego właśnie dyskursu naukowego. Z tej przyczyny w zeszycie 41. publikujemy tekst Ludwiki Majewskiej poświęcony Łodzi: „*Dane nam jest oglądać wroga w jego ostatnich godzinach*”. *Nastroje mieszkańców Łodzi w ostatnich miesiącach okupacji niemieckiej*. Niezależnie od własnej tematyki tekst ten stanowi ciekawy i zamierzony kontrapunkt dla artykułu Grzegorza Jeżowskiego. Elżbieta Lang, która właśnie w 2023 roku przejęła z rąk Janusza Tadeusza Nowaka funkcję kierowniczkę Działu Krakowa Nowoczesnego Muzeum Krakowa, oddała do druku swoje rozważania nad rolą pomników w mieście: *Rola pomników w mieście na przykładzie Krakowa – przyczynek do rozważań na temat dziejów krakowskich pomników*. Wprawdzie Kraków, jak wynika z tytułu, jest bazą dla pracy Autorki, ale tekst ma szersze, miastotwórcze znaczenie.

Ostatnia rozprawa, pióra Marty Śmietany z młodego zespołu Muzeum KL Płaszów, ma dla nas podwójne znaczenie: *Towarzysze czy strażnicy pamięci? Na przykładzie Muzeum KL Płaszów*. Po pierwsze, realizuje misję Muzeum Krakowa, które w 2016 roku podjęło się opieki nad miejscem pamięci,

jakim jest teren byłego niemieckiego obozu pracy i obozu koncentracyjnego na terenie dawnych wsi Wola Duchacka i Płaszów. Po drugie, od 1 stycznia 2024 roku Muzeum KL Płaszów zyskuje pełną samodzielność, osiągając do tego stanu widoczną dojrzałość. Według naszej dobrej wiedzy już w 2024 roku to młode Muzeum, wyrosłe z Muzeum Krakowa, wybije się na własny rocznik naukowy. Zamiarowi temu serdecznie kibicujemy!

Dział poświęcony recenzjom jest immanentną częścią każdego pełnokrwistego czasopisma naukowego. W naszym roczniku od paru lat w tym dziale koncentrujemy się na recenzowaniu wydarzeń wystawienniczych, mając nadzieję, że w ciągu kilku lat uda się nam zbudować w „Krzysztoforach” forum debaty nad muzealnym wystawiennictwem. W obecnym zeszycie publikujemy dwie recenzje. Anna Ziębińska-Witek, jedna z czołowych polskich muzeolożek, poddała recenzji wystawę, ale i pewien interesujący proces tożsamościowy mieszkańców Radomia: „*Nasza przeszłość winna być naszą dumą*”. *Budowanie tożsamości miasta w Muzeum Historii Radomia*. Nieco inną perspektywę w swojej recenzji *Wystawa-scenografia „Wrocław 1945–2016”* przedstawił Michał Grabowski, muzealnik i muzeolog z zespołu Muzeum Krakowa, który wyrasta na ważnego obserwatora zjawisk muzealnych w Polsce i na świecie.

W dziale *Miscellanea* Czytelnik może zapoznać się z czterema tekstami. Obok tradycyjnej i posiadającej istotne walory dokumentacyjne *Kroniki Muzeum Krakowa w 2022 roku*, także tradycyjnie zredagowanej przez Jacka Salwińskiego, zastępcę dyrektora Muzeum ds. programowych, należy zwrócić uwagę na tekst Bożeny Urbańskiej będący podsumowaniem pięcioletniego funkcjonowania naszego otwartego magazynu muzealiów: *Thesaurus Cracoviensis – Centrum Interpretacji Artefaktów. Geneza, problemy, obawy. Ewaluacja (nie)obiektywna projektu*. Inwestycji tej, otwartej w 2017 roku, towarzyszyły obawy i głosy kry-

tyczne wskazujące na istotne ryzyko budowania magazynu otwartego dla publiczności. Obawy te – jak dowodzi Autorka – nie potwierdziły się, a nagrody ministerialne i europejskie, jakie za tę inwestycję Muzeum otrzymało, zdają się potwierdzać, że ten sposób przechowywania muzealnych zbiorów staje się może jeszcze nie standardem, ale na pewno kierunkiem oczekiwanym przez społeczeństwo. Nie wiem, czy powinienem w tym momencie silić się na skromność, czy też po prostu ucieszyć się, że w tym obszarze Muzeum Krakowa wyznacza kierunki. Dwa pozostałe teksty w tym dziale również zasługują na uwagę. Paweł Pawłowski, wizjonerski i (niestety) były dyrektor Muzeum Sił Powietrznych w Dęblinie, pokazał w swoim krótkim komunikacie bardzo ciekawy proces włączenia się muzeum wojskowego w integrację mieszkańców Dęblina przez wymyślone (co niech nie zabrzmi pejoratywnie) święto zaślubin z Wisłą: „*Zaślubiny z Wisłą w Dęblinie*”, czyli jak budować muzealne narracje. Pogodzenie skrzydlatej misji tego Muzeum z fenomenem obecności pobliskiej Wisły na gruncie relacji lokalnych może, jak sądzę, mieć siłę fermentu. Zupełnie inny, warsztatowy charakter ma komunikat Rafała Bulandy dotyczący procesu konserwacji szopki krakowskiej ze zbiorów Muzeum Krakowa: *Proces konserwacji szopki krakowskiej nr inw. MHK-203/Xa*. Bardzo się cieszę, że Rafał Bulanda, znakomity konserwator naszych szopek, dał się uprosić, aby słowem wyłożył istotę swego kunsztu i trudu. W Polsce (i na świecie!) istnieje tylko jedna profesjonalna pracownia konserwacji szopek krakowskich, warto więc zrozumieć, na czym polega sedno jej działania.

41. rocznik kończą wspomnienia pośmiertne, które są stałą rubryką naszego pisma. Zdzisław Noga w swoim tekście upamiętnia postać wybitnego historyka Krakowa dr. Jacka Laberscheka, a Elżbieta Firlet – swojego wieloletniego kierownika i naszego Kolegę Henryka Świątkę. Pamięć o nich to nasze zobowiązanie.

*Michał Niezabitowski,
redaktor rocznika, dyrektor Muzeum Krakowa*